

The author examines the actual problem of resourcefulness of personality. The article contains results of theoretical analysis of resources of different types. Personal resourcefulness is described in the context of the concept of S. Hobfoll «conservation of resources». The author concluded that: 1) personal resources should be characterized as tangible and intangible rights provisions that allow her to feel able to deal with stress, 2) psychological aspects of resource types not associated with components of psychological resources and their temporal orientation. The results of an empirical study of the specific features of communication and personal psychological resources of the individual. It was found that the effect of psychological resourcefulness personality is a high level of personal social resources. However, psychological resourcefulness not related to social and personal with internal resources, which combined with the ability to upgrade their human psychological resources. The author shows its psychological resourcefulness with interpersonal relationships, the ability to support, inspire, motivate others and help them. The level of tangible personal resources determines the highest level of development of psychological resource of «working people». Psychological resources are more substantial in the characterization way to the individual ability to support others through self-understanding.

Keywords: personal resource, psychological resourcefulness, personal resourcefulness, social resources.

Отримано: 15.01.2013 р.

УДК 376.42:376.3

С.Д.Яковлева

Вплив корекційно-розвивального навчання на динаміку нейропсихологічних процесів у дітей з вадами інтелекту

У статті представлено результати застосування корекційно-розвивального навчання в дітей з порушенням інтелектуального розвитку, а також динаміку нейропсихологічних процесів та вищих психічних функцій під дією адекватних методів адаптивної корекції. Оскільки провідним симптомом розумової відсталості є порушення пізнавальної діяльності, психолого-педагогічна робота повинна бути спрямована на

стимуляцію розвитку і формування пізнавальної діяльності. Особливо важливого значення набуває розвиток мислення на спеціальних заняттях.

У результаті проведення корекційних заходів у дітей з розумовою відсталістю різного ступеня відповідно до стану сили та рухливості нервових процесів, тобто в групі РВД та дітей з ЗПР, відбулися зміни мотиваційного та поведінкового компонентів.

Ключові слова: інтелектуальні вади розвитку, нейропсихологічні процеси, вищі психічні процеси, корекційний вплив, діти з порушенням інтелекту.

В статье представлены результаты применения коррекционно-развивающего обучения у детей с нарушением интеллектуального развития, а также динамику нейропсихологических процессов и высших психических функций под действием адекватных методов адаптивной коррекции. Поскольку ведущим симптомом умственной отсталости является нарушение познавательной деятельности, психолого-педагогическая работа должна быть направлена на стимуляцию развития и формирования познавательной деятельности. Особенно важное значение приобретает развитие мышления на специальных занятиях.

В результате проведения коррекционных мероприятий у детей с умственной отсталостью разной степени, согласно положения силы и подвижности нервных процессов, то есть в группе РВД и детей с ЗПР, произошли изменения мотивационного и поведенческого компонентов.

Ключевые слова: интеллектуальные пороки развития, нейропсихологические процессы, высшие психические процессы, коррекционное влияние, дети с нарушением интеллекта.

Потсановка проблеми. Розвиток психіки розумово відсталих дітей протікає своєрідно, атипично, але за тими ж основними закономірностями, що і розвиток нормальної дитини [1]. Згідно з Л.С. Виготським [2], психіка розумово відсталого дитини соціально обумовлена. Він підкреслював, що вищі психічні функції – вищі форми пам'яті, мислення є продуктом соціального розвитку, а не біологічного дозрівання. Однак, розвиток вищих психічних функцій обмежений провідними симптомами. Недостатня пізнавальна активність, слабкість орієнтувальної діяльності – провідний симптом, зумовлений неповноцінністю великого мозку.

Л.С. Виготський вказував, що аналіз механізмів симптомотворення, відмежування первинних синдромів від вторинних, простежування закономірностей розвитку психіки розумово відсталого дитини має велике значення для лікувальної і педагогічної практики. Поряд з цим він висловлював оптимістичні погляди на можливості розвитку психіки розумово відсталих дітей. Ці мож-

ливості він пов'язував з висновками про те, що «...вище виявляється найбільш виховуваним». Навчання стає розвиваючим тільки тоді, коли воно випереджує психічний розвиток дитини [3].

Дослідження вітчизняних (В.Г. Петров, Б.Г. Зейгарник, Н.Г. Морозова, С.Л. Рубінштейн та ін.) та зарубіжних вчених (Е. Хейсерман, Р. Заззо, Дж. Уортіс та ін.) підтверджують погляд Л.С. Виготського на те, що розумово відсталі діти мають значні потенційні можливості психічного розвитку [5,6].

То ж, можна зробити висновки про принципово найбільш ефективні засоби корекційного лікувально-педагогічного впливу на розумово відсталу дитину.

Оскільки провідним симптомом розумової відсталості є порушення пізнавальної діяльності, психолого-педагогічна робота повинна бути спрямована на стимуляцію розвитку і формування пізнавальної діяльності. Психофізіологічні функції – найнижчий рівень в структурі діяльності. Морфофізіологічні механізми, які забезпечують психічні процеси, частково є вродженими, а частково дозрівають в перші місяці життя. Ці механізми складають і передумови та одночасно засоби діяльності. Пізнання навколишнього світу починається з відчуттів та сприймань. Але саме погані відчуття і сприймання є провідними, первинними симптомами, які гальмують, затримують розвиток вищих психічних процесів, зокрема мислення. Тому безпосереднє тренування сенсорних (нижчих) функцій не має сенсу, розвиток цих функцій здійснюється в процесі розвитку мислення. Внутрішня діяльність формується шляхом перетворення зовнішньої діяльності, тобто переносу відповідних дій в розумовий план. При діяльнісному підході будь-яке навчання розглядається як діяльність. Тобто, особливо важливого значення набуває розвиток мислення на спеціальних заняттях [4].

Для корекційної роботи було підібрано найбільш адекватні методики з метою розвитку пізнавальних процесів у розумово відсталих дітей. Під час проведення корекційної роботи всіх дітей було розподілено на підгрупи по 3-4 особи, що забезпечувало краще сприйняття. В експерименті взяли участь діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР) у кількості 72 осіб та розумово відсталі діти (РВД) молодших класів кількістю 63 особи з порушенням вищих психічних функцій. З дітьми проводили заняття на розвиток логічного та образного мислення, а також покращення емоційного стану. Вчили дітей формувати штучні поняття. Тобто корекційна робота з такими групами дітей проводилася в напрямку тренування основних властивостей уваги,

пам'яті, мислительних процесів, які безпосередньо пов'язані зі станом нейропсихологічних систем – збудженням та гальмуванням (перемиканням) клітин кори головного мозку.

В результаті проведення корекційних заходів в дітей з розумовою відсталістю різного ступеня, тобто в групі РВД та дітей з ЗПР відбулися зміни мотиваційного та поведінкового компонентів. Дані зміни представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Стан поведінкових реакцій в дітей з вадами інтелекту в результаті проведення корекційного впливу

групи	Типи НС	Мотивація		Поведінка за Ю.З.Гільбухом	
		До корекції	Після корекції	До корекції	Після корекції
Учні з ЗПР n=72	Сильний n=12	25 ± 1,09	25,58 ± 0,87	29,5 ± 4,5	32,75 ± 3,03
	Середній n=15	20,6 ± 1,58	22,87 ± 1,11	30,3 ± 1,25	34,87 ± 2,27
	Нижчий середнього n=35	17,77 ± 1,14	19,8 ± 0,95	26 ± 2,4	32,54 ± 1,52
	Слабкий n=10	11,9 ± 0,85	14,5 ± 0,84	27,5 ± 1,76	30,6 ± 1,27
Діти РВД n=63	Середній n=16	20,9 ± 1,61	21,63 ± 0,8	26,75 ± 3,47	31,86 ± 2,08
	Нижчий середнього n=14	14,96 ± 0,73	16,36 ± 1,13	27 ± 4,46	31,29 ± 3,06
	Слабкий n=33	13,1 ± 0,92	14,52 ± 0,64	25,33 ± 1,97	30,42 ± 1,1

До проведення корекційної роботи попередньо було діагностовано стан вищих психічних та нейропсихологічних функцій дітей даних груп. Обидві групи за силою нервових процесів було поділено на підгрупи відповідно: сильний тип, середній тип, нижчий середнього та слабкий тип нервової системи. В зв'язку з тим, що в дітей з розумовою відсталістю нейропсихологічні процеси були дещо нижчими, дана група дітей розподілилася на три підгрупи відповідно: середній, нижчий середнього та низький тип нервової системи.

Корекція проводилася після основних занять у групі продовженого дня, під час занять в класі та продовжувалася вдома, батьками дітей.

У перервах між корекційними заняттями проводили рухливі ігри, вправи на розслаблення і т.п.

Корекційні методиками повторювали через певний час. Робота над важкими для засвоєння методиками проводилися декілька днів підряд, доки діти не починали вільно орієнтуватися в ній.

Якщо дитина відмовлялася від занять – її не примушували, а відкладала опрацювання цієї методики з дитиною на інший час.

Основною мотивацією було те, що дана робота дозволить дитині легше засвоїти навчальний матеріал. Активно використовувалося заохочення.

Кожна методика опрацьовувалася по 15-20 хвилин з перервами на хвилинні перепочинки (фізкультхвилинки). Тривалість заняття та кількість перепочинків залежала від працездатності дітей, рівня втомлюваності. Спочатку використовувалися більш легкі методиками, тобто доступні для сприйняття, згодом завдання ускладнювали.

Корекція, яка проводилася з дітьми для підвищення розумової діяльності, включала цифровий матеріал на одному з напрямків роботи. Крім того, використовувалися вправи, спрямовані на підвищення рівня розподілу уваги, вправи на посилення слухової уваги. Використовувалися методиками покращення пам'яті. Застосовувалися вправи для розвитку здатності до відтворення уявних образів з емоційним забарвленням, тренування зорової пам'яті.

За даними таблиці діти всіх типів нервових процесів обох груп представили позитивний результат щодо мотивації відвідування школи та якостей поведінки під час навчальних занять.

Експериментально було досліджено динаміку стану нейропсихологічних систем за методикою М.В.Макаренка, а також проведено ряд психологічних досліджень для з'ясування розумової працездатності дітей даних груп в результаті корекційного втручання. Задля цього використовувалися методиками Є.Крепеліна та коректурні таблиці. Результати корекції, представлені в таблиці 2, свідчать про доцільність її проведення.

Діти з середнім типом сили нервових процесів обох груп найкраще реагують на корекційні вправи. Діти з ЗПР з нижчий середнього типу нервової системи (НС) показують досить високий результат корекційного впливу, тоді як діти з слабким типом НС обох груп слабо реагують на корекцію.

При цьому надається перевага нейропсихологічним методиками над психологічними в критеріях точності та чутливості до нейропсихологічних процесів.

Отримані дані показують потенційні можливості розумової працездатності дітей з інтелектуальними вадами розвитку, які необхідно використовувати в корекційній роботі.

Одержані дані щодо динаміки показників пам'яті, уваги та мислительних процесів яскраво свідчать про покращення стану вищих психічних функцій та нейропсихологічних процесів в ході проведення корекційних занять. Позитивні результати підвищення функцій вищої нервової діяльності показали статистично достовірні результати ($p < 0,05$) в групі дітей із ЗПР з сильним типом НС, в підгрупах дітей з середнім типом НС та дітей РВ. Спостерігалось покращення показників пам'яті, уваги та мислення в дітей з низьким типом НС як в групі РВ, так і в групі дітей з ЗПР. Покращення спостерігалось у всіх ланках показників пам'яті (механічної, вербальної та образної). Подібні результати стосувалися і показників уваги – стійкості, переключення та обсягу, які були представлені достовірно значимими результатами корекції ($p < 0,05$). Саме підгрупи з середнім типом НС та з типом НС нижче середнього показали реальні можливості, які можна використати в корекційній роботі.

Таблиця 2

Стан нервових процесів після корекційного впливу в групі дітей з вадами інтелекту

Групи	методи-ки	Типи НС							
		Сильний п=12		Середній п=15		Нижчий середнього п=35		Слабкий п=10	
		До	після	До	після	До	після	До	після
Учні ЗПР п=72	Мака- ренка РГМ	448,5 ± 18,31	467,25 ± 15,81	391 ± 20,09	421,07 ± 15,1	377,9 ± 16,87	405,51 ± 14,29	337,8 ± 36,88	345,7 ± 36,17
	Коеф. стомл	31,88 ± 1,29	35,87 ± 5,06	27,93 ± 1,44	30,08 ± 1,08	26,99 ± 1,2	28,97 ± 1,03	24,13 ± 2,63	24,69 ± 2,58
	Крепе- лін	0,87 ± 0,05	0,77 ± 0,08	0,66 ± 0,07	0,65 ± 0,07	0,65 ± 0,05	0,65 ± 0,06	0,5 ± 0,07	0,59 ± 0,1
	Корек- турна проба	86,92 ± 3,78	90,67 ± 3,88	80,27 ± 3,08	86,67 ± 3,16	81,2 ± 2,88	84,31 ± 2,82	75,3 ± 8,61	77,8 ± 7,94

			п=16		п=14		п=33		
РВД п=63	Мака- ренка РТМ	-	-	456,9 ± 12,54	480,44 ± 8,58	418,9 ± 20,37	422,93 ± 19,6	408,9 ± 8,59	411,36 ± 8,45
	Коеф. стомл	-	-	32,45 ± 0,85	34,32 ± 0,62	29,92 ± 1,45	30,21 ± 1,4	29,21 ± 0,62	29,32 ± 0,61
	Крепе- лін	-	-	0,72 ± 0,66	0,64 ± 0,06	0,49 ± 0,07	0,55 ± 0,05	0,41 ± 0,06	0,47 ± 0,05
	Корек- турна проба	-	-	63,56 ± 5,49	68,69 ± 5,52	64,86 ± 5,32	66,07 ± 4,87	68,86 ± 3,5	70,76 ± 3,58

Одержані результати щодо показників мислительної діяльності показують підвищення їх в дітей усіх типів НС, особливо це стосується підгрупи дітей зі слабким типом НС дітей РВ ($p < 0,05$) та РВ дітей з середньою силою нервових процесів ($p < 0,05$). В групі дітей із ЗПР також спостерігається деяке підвищення мислительної діяльності, але показники покращення не дали статистично достовірних результатів.

Висновки. Корекційні вправи, які проводилися в комплексі розвиваючого навчання, дозволяють утримувати й концентрувати увагу, покращувати пам'ять та мислительні процеси, опираючись на стан нейропсихологічних функцій. Одержані в експерименті дані можуть свідчити про темп входження в роботу, про стан швидкого стомлення, нездатності сконцентрувати увагу, а відтак, про низький рівень пам'яті та мислення. Це дає можливість вчителю скоректувати роботу залежно від типу нервової системи окремих груп дітей, зокрема, зі слабким типом сили НП, та підвищувати вимоги до підгрупи дітей з сильною та середньою силою нервових процесів, з метою переводу дітей із ЗПР у розряд дітей з нормою інтелекту.

Список використаних джерел

1. Власова Т.А. Основные направления и задачи дальнейшего развития научных исследований в дефектологии / Т.А. Власова // Дефектология. – 1975. – № 5. – С.23-29.
2. Выготский Л.С. Проблема умственной отсталости. Обучение и развитие детей школьного возраста / Л.С. Выготский // Избранные психологические исследования. – М., 1956. – С.59-62.

3. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций / Л.С. Выготский. – М.: Педгиз, 1960. – 250 с.
4. Давыдов В.В. Концепция учебной деятельности школьников / В.В. Давыдов, А.С. Маркова//Вопросы психологии. – 1981. – № 6. – С. 13-26.
5. Певзнер М.С. Дети-олигофрены / М.С. Певзнер. – М.: Просвещение. 1959. – 185 с.
6. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника / С.Я. Рубинштейн. – М.: Просвещение, 1970. – 200 с.

In the article the results of remedial developmental studies in children with abnormal intellectual development are represented, as well as the dynamics of neuropsychological processes and higher mental functions under adequate methods for adaptive correction. As the leading symptom of mental retardation is a disorder of cognitive activity, psychological and pedagogical work should be aimed at stimulating the development and formation of cognitive activity. The development of thinking in special classes becomes especially important.

As a result of corrective measures in children with mental retardation of varying degrees according to the situation of strength and mobility of nervous processes, i.e. the group of children with RVD and CRA were changes in motivational and behavioral components.

The dynamics of neuropsychological systems was experimentally been investigated by the M.V.Makarenko method and a number of psychological studies were determined by the mental capacity of children of these groups as a result of corrective surgery. For this purpose Ye.Krepelina methods and correcting table are used. Children are of the average type of power of neural processes in both groups respond best corrective exercises. Children with CRA of nervous system (NS) below average show quite good results in corrective effects, whereas children with a weak NA both groups react poorly to correction.

This preference is given to neuropsychological methods of psychological criteria in the accuracy and sensitivity of neuropsychological processes.

Keywords: intellectual defects, neuropsychological processes, higher mental processes, correctional effect, children with intellectual disabilities.

Отримано: 5.01.2013 р.